

⁵ Мунчаев Р. М. Кавказ на заре бронзового века.— С. 212.

⁶ Шилов Ю. О. Перший та четвертий Старосільські кургани // Археологія.— 1977.— Вип. 22.— С. 48—65.

⁷ Братченко С. Н. Матеріали до вивчення ямної культури Північного Приазов'я // Археологія.— 1974.— Вип. 11.— С. 21—27.

⁸ Константинеску Л. Ф. Ранньоямні поховання Північно-Східного Подоння // Археологія.— 1984.— Вип. 45.— С. 61—67.— Рис. 2, 3; 3, 2; 5, 3; 6, 2, 3.

⁹ Марина З. П. Периодизация и хронология погребений ямной культуры в междуречье Орели и Самары // Курганные древности Степного Поднепровья III—I тыс. до н. э.— Днепропетровск, 1978.— С. 55—61.

Л. Ф. Константинеску, А. И. Привалов

ОБ ОДНОМ ИЗ ТИПОВ РАННЕЯМНЫХ ПОГРЕБЕНИЙ СЕВЕРНОГО ПРИАЗОВЬЯ

В 1985 г. вблизи известного поселения Раздольное на р. Кальмиус было открыто грунтовое коллективное погребение. Материальный комплекс позволяет связывать его с раннеямным слоем Раздольненского поселения. Однако, погребальный обряд указывает на другие культурные традиции. Синкретический характер погребения отражает сложные процессы, происходящие в позднем энеолите в Северном Приазовье.

L. F. Konstantinesku, A. I. Privalov

CONCERNING ONE TYPE OF EARLY PIT BURIAL-GROUNDS IN THE NORTHERN AZOV TERRITORIES

The ground collective grave was excavated in 1985 near the well-known settlement Razdolnoye on the banks of river Kalmius. The assemblage of findings permits attributing it to the early pit layer of Razdolnoye settlement. The burial ceremony, however, outlines other cultural traditions. The syncretic character of the burial place shows complex processes which occurred in the late eneolithic period in the northern Azov Sea territories.

Одержано 20.09.86.

НОВА ГРЕБЕНИКІВСЬКА СТОЯНКА НА ПІВДЕННОМУ БУЗІ

О. В. Сминтина, В. І. Нікітін

У статті розглядається історія вивчення мезоліту Побужжя і наводяться результати дослідження нової стоянки поблизу с. Пелагеївка Миколаївської обл.

В степовому Побужжі відомо близько 30 мезолітичних стоянок. Однак, більшість стоянок репрезентована підйомним матеріалом, що в деякій мірі знижує їх цінність.

Перший крок у вивченні мезоліту цієї території було зроблено вже в 1930—1932 рр., коли археологічною експедицією, що проводила дослідження в зоні будівництва Бузької ГЕС на р. Бакшалі поблизу с. Анетівка Доманівського р-ну Миколаївської обл. була відкрита стоянка, яка датується раннім мезолітом¹. Дослідження в цьому регіоні були продовжені лише в 1956 р. за-

© О. В. СМИНТИНА, В. І. НІКІТІН, 1996

гоном історичного факультету Московського університету та Інституту історії Матеріальної культури АН СРСР. Була знайдена низка пам'яток, що належали різним історичним добам, в тому числі і мезолітична стоянка Софіївка². У 1959 р. Т. І. Максимюком та В. Крученко поблизу с. Александрівка Вознесенського р-ну Миколаївської обл. було відкрито стоянку Абузова Балка, дослідження якої проводилися в різні роки палеолітичним загоном Інгульської експедиції³. Одеським палеолітичним загоном на чолі з П. І. Борисовським були знайдені тарденуазькі стоянки Слободка та Василівка в басейні Південного Бугу (1965) і Казанка на р. Ігул (1966)⁴. У 1965 р. археологічний загін Миколаївського краєзнавчого музею під керівництвом В. І. Нікітіна виявив на р. Ігул 6 стоянок кам'яного віку, в тому числі мезолітичні пам'ятки поблизу с. Стара Розанівка та по течії р. Сагайдак⁵. Під час огляду течії р. Синюха в 1966 р. краєзнавець В. А. Якименко провів збори підйомного матеріалу на місцезнаходженнях Синюхін Брід, Владимирівка, Конецькіл 6. У 1967 р. палеолітичний загін Інгульської експедиції ІА АН УРСР провів розвідки й розкопки пам'яток кам'яного віку в зоні затоплення Софіївського водосховища на р. Ігул, де були відкриті Кунова Балка, Варварівка, Сагайдак, Леніно⁷. У 1969 р. пошуковою групою Інгульської експедиції ІА АН УРСР в межах Баштанського р-ну Миколаївської обл. знайдено 8 мезолітичних стоянок, в тому числі Бубінка, Балаха, Глибока, Новопетрівське, Анновка, Тирново⁸.

У 1991 р. В. І. Нікітіним відкрита ще одна стоянка мезолітичної доби, яка розташована у 80 м на південь — південний захід від с. Пелагіївка Ново-бузького р-ну Миколаївської обл. на схилі правого берегу р. Ігул, поблизу Софіївського водосховища. З півночі і півдня пам'ятка обмежена глибокими балками, зі сходу — вапняковим кар'єром. Поверхня стоянки вкрита дерном. Для з'ясування стратиграфії місцезнаходження в центрі стоянки та на північному схилі південної балки було закладено шурфи 2×2 м. В центральному шурфі шар чорнозему доходить до 0,25—0,35 м від сучасної денної поверхні і підстиляється дрібнозернистою вапняковою щєбінкою, що перекриває скельну гранітну породу. В південному шурфі виявлено шар наносного гумусу товщиною 0,2 м; на глибині 0,3 м простежено змішаний шар ґрунту світло-вохристого кольору з вапняково-гранітною щєбінкою, що чергується з хвилеподібними виходами на поверхню глини. Нижче відзначено шар глини з наносним камінням, змішаним із щєбінкою. Культурний шар не знайдено в жодному із шурфів.

Колекція, зібрана на поверхні місцезнаходження, складається з 413 крем'яних виробів. Результати первинної обробки кременю репрезентовані такими категоріями виробів:

Таблиця 1. Показники техніки первинного розщеплення кременю

Назва груп виробів	Кількість	%	
Крем'яні гальки, нуклеоподібні осколки та уламки	12	2,90	
Нуклеуси	2	0,48	
Сколи поновлення нуклеусів	5	1,21	
Сколи: в т. ч.	відщепи	144	34,87
	пластини	122	29,54
	мікропластини	38	9,20
Відходи виробництва	90	21,79	
Всього	413	100,00	

Сировиною був місцевий кремій, аналогічний типам кременю на стоянці Абузова Балка, встановленим В. Ф. Петрунем⁹.

Знайдені: окатана галька розмірами 5,5×2×1,5 см, з якої зроблено декілька безсистемних сколів, нуклеоподібні уламки та дрібні осколки кременю, частково вкриті жовною коркою, на трьох нуклеоподібних уламках помітні сліди попереднього розщеплення.

У колекції 2 плоских нуклеуси (рис. 1, 40, 41) для зняття правильних призматичних пластинок. Сколи поновлення нуклеусів репрезентовані ребер-
«АРХЕОЛОГІЯ», № 2, 1996 р.

частими пластинами та їх уламками. Невеликий відсоток нуклеусів та сколів їх поновлення в колекції говорить на користь того, що Пелагеївка була короткочасним мисливським табором, де мало місце лише поновлення та поповнення мисливських знарядь.

До сколів відносяться відщепи, пластини та мікропластини. Відщепи складають 34,87% всіх крем'яних виробів стоянки.

Таблиця 2. Розподіл відщепів за метричними групами.

Назва сколу	Діаметр, см			Всього	%
	0,9—1,5	1,5—3	3—5		
Відщепи	38	101	5	144	100,0
В т. ч. із вторинною обробкою	5	31	5	41	28,47
В т. ч. із слідами утилізації	27	78	5	110	76,39

Відщепи діаметром менше 0,9 см та більше 5 см в колекції не зустрічаються. Більшість відщепів (76,39%) має рештки утилізації, причому відщепи із вторинною обробкою становлять лише 37,27% від загальної кількості виробів на відщепках, що використовувались у виробничих операціях. В останніх брали участь головним чином відщепи діаметром 0,9—1,5 см (24,55%) та 1,5—3 см (70,91%). На відщепках діаметром 3—5 см без вторинної обробки макросліди утилізації візуально не простежуються.

Пластини складають 38,74% всіх крем'яних виробів стоянки.

Таблиця 3. Розподіл пластин за метричними групами.

Назва сколу	Ширина, см			Всього	%
	до 0,9	0,9—1,5	1,5—3		
Пластини	38	111	11	160	100,0
В т. ч. із вторинною обробкою	11	16	6	33	20,63
В т. ч. із слідами утилізації	38	111	11	160	100,0

На відміну від відщепів, усі репрезентовані в колекції пластини мають сліди утилізації, причому вторинній обробці підлягали лише 20,63% усіх пластин. Пластини шириною менше 0,9 см (мікропластини) складають 23,75% загальної кількості, з них вторинну обробку мають 28,95%. Максимальний відсоток виробів із вторинною обробкою серед пластин шириною 1,5—3 см (54,55%). Значна кількість пластин середніх розмірів (0,9—1,5 см) застосовувалась без додаткової обробки (85,6%). Пластин шириною більше 3 см в колекції немає. Цілих пластин шириною більше 1,5 см не знайдено. Це свідчить про достатньо високий рівень розвитку мікролітичної техніки. Цілих пластин дуже мало — лише 10,62%, причому 7 з них (41,18%) підлягали вторинній обробці.

Таблиця 4. Розподіл пластин та їх уламків за метричними групами.

Назва сколу	Ширина, см			Всього	%
	до 0,9	0,9—1,5	1,5—3		
Цілі	7	10	-	17	10,62
Проксимальні кінці	6	33	2	41	25,63
Середні перерізи	14	43	3	60	37,50
Дистальні кінці	11	25	6	42	26,25
Всього	38	111	11	160	100,00

341 екз. проксимальних кінців ретуш мають лише 2 мікропластини. Сліди додаткової обробки простежуються на 22,33% середніх перерізів і 23,81% дистальних кінців. Отже, перерізи пластин в Пелагеївці в більшості випадків, ймовірно, використовувались без дороблення для тих самих цілей, що і трапечії (тобто як обладнання мисливської зброї, вкладишевих складових знарядь та ін.)¹⁰. Проксимальні кінці, серед яких багато коротких уламків з

ударними горбиками є, найімовірніше, відходами виробництва знарядь. Взагалі пластини в Пелагеївці використовувались максимально. Низький відсоток виробів із вторинною обробкою серед пластин свідчить про достатньо високий рівень стандартизації техніки призматичного сколювання, мікролітизації та широкого розвитку вкладишевої техніки.

Відходи використання та виробництва знарядь, а також розщеплення кременю складаються з двох груп: мікровідходи (81 екз.) та відходи відносно великих розмірів (9 екз.).

Вироби із вторинною обробкою (74 екз.) складають 17,92% від загальної кількості обробленого кременю. Заготовками для них були пластини та відщепи.

Таблиця 5. Кількісні та метричні параметри заготовок виробів із вторинною обробкою

Назва заготовки	Діаметр, см				Всього	%
	до 0,9	0,9—1,5	1,5—3	3—5		
Відщепи	-	5	31	5	41	55,41
Пластини	11	16	6	-	33	44,59

Вторинній обробці підлягали відщепи та пластини усіх репрезентованих в колекції розмірів (Табл. 2, 3). Переважну більшість виробів із вторинною обробкою на відщепах становлять скребачки (65,85%). Вироби із пластин більш різноманітні (Табл. 6).

Таблиця 6. Вироби із вторинною обробкою.

Назва груп виробів	Кількість	%
Сребачки	34	45,96
Скобелі	6	8,11
Різці	4	5,41
Відщепи з ретушю	5	6,75
Пластини з ретушю	7	9,46
Мікропластини з ретушю	4	5,41
Вістря	5	6,75
Мікрівістря	1	1,35
Геометричні мікроліти	7	9,46
Долото	1	1,35
Всього	74	100,00

Скребачки становлять близько половини всіх виробів із вторинною обробкою, з них на відщепах — 79,41%. Ця група знарядь репрезентована такими типами (рис. 1, 23—28, 30, 31, 34, 35, 37): скребачки бокові на відщепах (6 екз.), 3 підокруглих та 1 округлий на відщепах, 3 кінцевих на укорочених пластинах, 1 кінцевий на відщепі, 1 кінцевий на потовщеній пластині, 1 кінцевий на пластині з підтрикутною обробкою, мікроскребачки (18 екз., в т. ч. 2 на мікропластинах). Міра та характер обробки краю відщепа чи пластини пов'язана з його характером та формою. Достатньо великий відсоток мікроскребачок (52,94%) відображає загальну тенденцію розвитку мезолітичної техніки розщеплення кременю.

Скобелі (8,11%) виконані на відщепах (2 екз.) та мікропластинах (2 екз.) (рис. 1, 17, 18, 19). У всіх екземплярів оброблений лише робочий край. Типологічно до цієї групи примикають відщепи та пластини, що використовувалися як скобелі без додаткової обробки (10 екз.).

Різці типологічно погано відбиті (рис. 1, 22, 38, 39), що є характерним для мезолітичних пам'яток степового Побужжя, і становлять 5,41% виробів із вторинною обробкою. Серед них 2 плоских на відщепах, 1 кутовий на пластинчатому відщепі, 1 кутовий на пластині, 2 екз. оформлені різцевим сколом, 2 різця ретушні.

Відщепи з ретушю (6,75%) виконані на заготовках шириною 1,5—3 см.

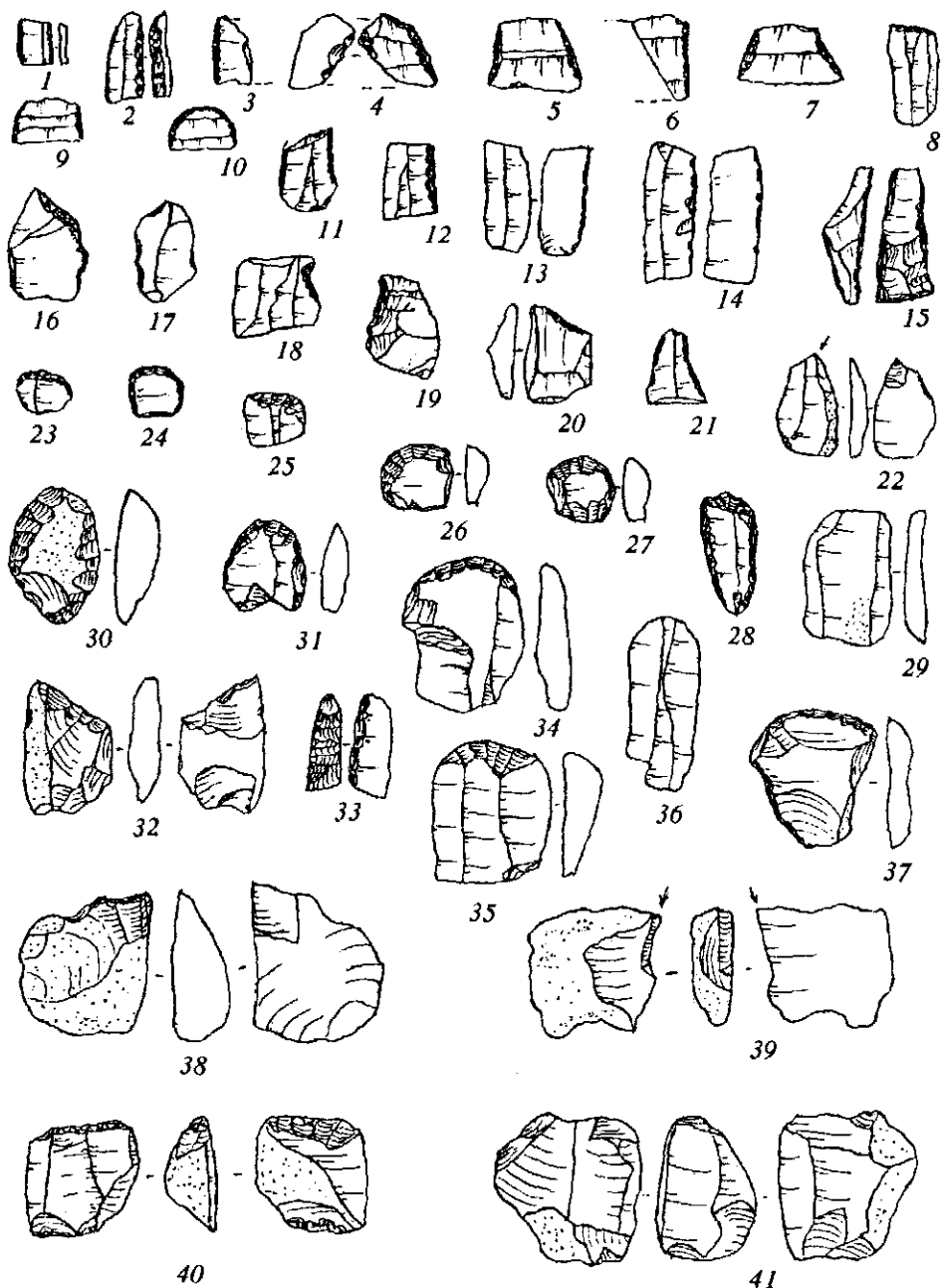

Рис. 1. Крем'яні вироби ст. Пелареївка.

У одного відщепу ретушовані всі краї, у останніх ретуш нанесена лише по одному краю.

Пластини з ретушю становлять 9,46% виробів із вторинною обробкою. Серед них пластини з ретушованим одним краєм (3 екз.), пластини з ретушю, що нанесена з черевка (1 екз.), пластини з двома ретушованими краями (3 екз.) (рис. 1, 12, 14, 21, 33).

Мікропластини з ретушю (5,41%) репрезентовані тими ж головними типологічними формами (рис. 1, 1, 2, 13).

Вістря (6,75%) вироблені на відщеплах (3 екз.), пластинах (2 екз.) та мікропластинах (1 екз.). Типологічно добре виділяються два «косих вістря» (рис. 1, 8, 11).

Геометричні мікроліти (9,46%) репрезентовані трапеціями (6 екз.) та сегментом (1 екз.) (рис. 1, 3—7, 9, 10). Всі вони виконані на середніх перерізах пластин, ретуш йде по всій товщині заготовки. На двох трапеціях помітні сліди обробки основи. Переважання трапецій характерне для комплексу пам'яток епохи мезоліту степової зони.

Долото (1 екз.) зроблено на масивному відщепі із слідами жолвної корки, з черевка добре помітні сліди підтесування (рис. 1, 32).

В цілому набір виробів із вторинною обробкою є типовим для мезолітичних пам'яток гребениківської культури Північного Причорномор'я¹¹.

Наявність в колекції плоских нуклеусів гребениківського типу, трапецій, округлих скребачок, незначна кількість різців, типологічно погано виражених, домінування серед сколів правильних призматичних пластинок та їх перерізів, практично повна відсутність мікрівістрів дозволяє віднести дану стоянку до групи пам'яток гребениківської пізньомезолітичної культури. За технологією розщеплення кременю та характером виробів із вторинною обробкою найбільш близькими аналогами Пелагеївці є Гребеники, Гіржево, Дობрожани, Довжанка та інші на Нижньому Подністров'ї. Наявність в колекції одного сегменту, не характерного для гребениківського інвентаря, зближує комплекс Пелагеївки із стоянкою Карпово на р. Свиній поблизу Одеси¹². Для остаточного визначення місця стоянки в мезоліті Північного Причорномор'я слід звернутися до історії вивчення гребениківської культури.

Одним з перших пам'ятки цієї групи атрибутував Д. Я. Телегін, який відніс мезолітичні стоянки Північно-Західного Причорномор'я до південноруської області розвитку мезоліту¹³. Відкриття в 1961 і 1962 рр. таких пам'яток, як Гіржево, Довжанка, в 1965 р. Слободки та Васильівки в басейні Південного Бугу, а в 1966 р. Казанки, зімкнуло коло пам'яток з геометричними мікролітами з басейном Дніпра і з зонами мезоліту Лівобережної України та Криму. Тоді ж П. І. Борисковським було висловлене припущення, що цей шар був поширений на всій території Правобережної України¹⁴.

Вперше пам'ятки гребениківської культури були виділені з загальної зони індустрій з геометричними мікролітами В. Н. Станко¹⁵, який на підставі вивчення пам'яток північно-західного Причорномор'я визначив індустріальний комплекс цієї культури, типову для пам'яток цієї групи гоморфологію та окреслив зону їх поширення¹⁶. Пам'ятки цієї культури на півдні доходять до узбережжя Чорного моря, на Півночі — до кордону степу та лісостепу¹⁷, на сході — до нижньої течії Прута, на заході — до межиріччя Південний Буг — Дніпро¹⁹. Тоді ж В. Н. Станко до пам'яток гребениківської культури відніс більше тридцяти стоянок на території степів від Висуні до Пруту²⁰. Пізніше він спробував з'ясувати шляхи формування гребениківської культури²¹. На матеріалах Царинки, Роголика 2, Осокорівки Пів, Леонтівки він довів, що формування та ранній етап розвитку індустрій виключно з трапеціями протікав в північно-східній частині Причорномор'я, а потім носії її культурних традицій перемістилися на південний захід вздовж межі лісу та степу. В останні роки царинсько-роголикська єдність розглядається цим дослідником як хронологічні етапи розвитку однієї культурно-історичної спільності²². Центром формування власне гребениківської культури вважається Нижніс Подністров'я, а дрібні поселення на схід і захід інтерпретуються як пересування невеликих мисливських груп в пошуках нових кормових територій²³. До останніх можна віднести і стоянку біля с. Пелагеївка, яка пов'язана з розселенням гребениківського населення на території формування та поширення пам'яток анетівської культури кукрецької культурно-історичної спільності. На відміну від таких дрібних місцезнаходжень гребениківської культури в цьому регіоні, як Балаха, Леніно II, Леніно III, це друга, після Казанки, значна пам'ятка такого тиу в степовому Побужжі.

Феномен сумісного мешкання носіїв цих двох різних культурних традицій при збереженні специфіки своєї матеріальної культури і відсутності вираженого взаємовпливу потребує подальшого вивчення. З впевненістю можна твердити лише, що анетівці та гребениківці в пізньому мезоліті займають ніби одну велику кормову територію. Іноді вони навіть мешкають разом на одному поселенні (Мирне), але й тоді планіграфічно їх індустріальні комп-

лекси різняться²⁴. Злиття окремих елементів їх матеріальної культури в єдиний технокомплекс відбулося у буго-дністровській неолітичній спільності²⁵. Питання про історичну сутність цього, без сумніву, унікального явища світової історії залишається поки що відкритим і потребує нових палеологічних, палеонтологічних та археологічних вишукувань.

Примітки

¹ Борисковский П. И., Криковский В. И. Памятники древнейшей человеческой культуры Северо-Западного Причерноморья.— Одесса, 1961.

² Елагина Н. Г., Погребова Н. Н. Археологическая разведка по берегам Ингула // КСИ-ИМК.— 1959.— В. 77.— С. 21—35.

³ Станко В. Н., Петрунь В. Ф., Максимюк Т. И. Позднемезолитические местонахождения кукрекского типа на Южном Буге // Памятники древних культур Северо-Западного Причерноморья.— К., 1981.— С. 5—12.

⁴ Борисковский П. И. Мезолитическая стоянка близ Кривого Рога // Памятники древнейшей истории Евразии.— М., 1975.— С. 55—62.

⁵ Ликитин В. И. Отчет о работе археологического отряда Николаевского краеведческого музея.— НАИА УССР.— Инв. № 444.

⁶ Даниленко В. П. Неолит Украины.— К., 1969; Телегин Д. Я. Мезолітичні пам'ятки України.— К., 1982; Даниленко В. П. Памятники эпохи мезолита на территории Украинской ССР (карта местонахождений).— К., 1985.

⁷ Станко В. Н. Новая позднепалеолитическая стоянка в степях Северного Причерноморья // АИУ 1967 — К., 1968.— С. 22—35; Станко В. Н. Исследование памятников каменного века на р. Ингул // Древности Поингулья.— К., 1977.— С. 37—51.

⁸ Григорьева Г. В., Станко В. Н. Новые мезолитические памятники Поингулья.— К., 1980.— С. 164—171.

⁹ Станко В. Н., Петрунь В. Ф., Максимюк Т. И. Вказ. праця.— С. 5—12.

¹⁰ Гурина Н. П. О некоторых общих и особенных чертах мезолита лесной и лесостепной зон европейской части СССР // КСИА АН СССР.— 1977.— Вып. 149.— С. 20—30; Станко В. Н. Мирное. Проблема мезолита степей Северного Причерноморья.— К., 1982.

¹¹ Станко В. Н. Мирное...— С. 27.

¹² Красковский В. И. Памятники мезолита и палеолита Северо-Западного Причерноморья.— К., 1978.— 70 с.

¹³ Телегин Д. Я. История племен днепро-донецкой культуры (V—III тыс. до н. э.): Автореф. дис. ... доктора исторических наук.— К., 1967.— 48 с.

¹⁴ Борисковский П. И. Разработка вопросов мезолита Северо-Западного Причерноморья // АО 1966 — М., 1967.— С. 189, 190.

¹⁵ Станко В. Н. Мезолит Северо-Западного Причерноморья.— Автореф. дис. ... кандидата исторических наук.— К., 1967.— 28 с.

¹⁶ Станко В. Н. Типы памятников и локальные культуры в мезолите Северного Причерноморья // МИА.— 1972.— № 185.— С. 252—281.

¹⁷ Черныш А. П. Палеолит и мезолит Поднестровья.— М., 1973.— 127 с.

¹⁸ Кетрару Н. А. Памятники эпох мезолита и палеолита // Археологическая карта Молдавской ССР.— Кишинев, 1973.— Вып. 1.— 177 с.; Черныш А. П. Стародавнє населення Подністров'я в добу мезоліту.— К., 1975.

¹⁹ Борисковский П. И. Мезолитическая стоянка...— С. 58.

²⁰ Станко В. Н. Мезолит Днестро-Дунайского междуречья // МАСП.— 1971.— Т. 7.— С. 93—110.

²¹ Станко В. Н. Основные особенности и хронология памятников мезолита степей Северного Причерноморья // КСИА АН СССР.— 1977.— Вып. 149.

²² Станко В. Н. К проблеме сложения гребениковской культуры // Исследования по археологии Северо-Западного Причерноморья.— К., 1986.— С. 13—25.

²³ Станко В. Н. Культурно-исторический процесс в мезолите Северо-Западного Причерноморья // Северо-Западное Причерноморье — контактная зона древних культур.— К., 1991.— С. 5—17.

Е. В. Смытеньна, В. И. Никитин

НОВАЯ ГРЕБЕНИКОВСКАЯ СТОЯНКА НА ЮЖНОМ БУГЕ

В статье рассматривается история изучения мезолита Побужья и приводятся результаты исследования нового местонахождения у с. Пелагеевка Новобугского района Николаевской обл. Присутствие в коллекции плоских нуклеусов гребениковского ти-

па, трапеций, округлых скребков, небольшое количество резцов, типологически плохо выраженных, доминирование среди сколов правильных призматических пластинок и их сечений, практически полное отсутствие микроострий позволяет отнести стоянку к группе памятников гребениковской позднемезолитической культуры. По технологии расщепления кремня и характеру изделий со вторичной обработкой наиболее близкими аналогами Пелагеевке являются Гребеники, Гиржево, Доброжаны, Довжанка и другие на Нижнем Поднестровье.

Опираясь на выводы В. Н. Станко о путях сложения, зоне распространения и типичном индустриальном комплексе этой культуры, авторы связывают стоянку у с. Пелагеевка с расселением небольших охотничьих групп гребениковцев в поисках новых кормовых пространств по территории формирования и развития анетовской мезолитической культуры кукрекской культурно-исторической общности.

Феномен совместного обитания носителей этих двух культурных традиций при сохранении специфики своей материальной культуры и отсутствии выраженного взаимовлияния требует дальнейшего изучения.

E. V. Smyntyna, V. I. Nikitin

THE NEW GREBENIKI SITE IN THE SOUTHERN BUG

The history of the study of the mesolith in the Bug river territory and results of excavation of the new site near vil. Pelageyevka (the Novobug district, Nikolaev region) are described in this paper. Flat nuclei of the Grebeniki type present in the collection, as well as trapezia, round scrapers, some cutters, typologically poorly pronounced, predominance of regular prismatic plates and their sections among the spallings, practically absolute absence of micropoints have permitted attributing the site to the group of relics of Grebeniki late mesolithic culture. The procedure of flint splitting and pattern of articles with secondary treatment show that Pelageyevka has the most similar analogs in Grebeniki, Girzhevo, Dobrozhan, Dovzhanka and in some other sites in the lower Dniester territories.

Backing on the conclusions made by V. N. Stanko on the ways of formation, zone of propagation and typical industrial set of this culture, the authors link the site near vil. Pelageyevka with dispersion of small groups of hunters from Grebeniki in search for new fodder spaces to the territory of formation and development of Anetovian mesolithic culture of the Kukrekian culture-historical community.

The phenomenon of combined residence of carriers of these two cultural traditions with retention of the specificity of the material culture and absence of the expressed mutual influence requires further study.

Одержано 26.03.96.

ТОРГОВЫЕ КОММУНИКАЦИИ МЕЖДУ ХЕРСОНЕСОМ И СКИФИЕЙ В КОНЦЕ IV — ПЕРВОЙ ТРЕТИ III В. ДО Н Э.

М. И. Золотарев

Статья посвящена рассмотрению основных направлений торговых контактов Херсонесского государства со Скифией в конце IV — первой трети III в. до н. э.

В процессе развития Херсонесского полиса к последней трети IV века до н. э. завершается его территориальное формирование¹. После завоевания земель Северо-Западного Крыма окончательно складываются географические границы Херсонесского государства, ставшего обладателем колоссальных по тем временам земельных территорий. Последовавшее вслед за территориальным

© М. И. ЗОЛОТАРЕВ, 1996